

Rozwój mowy a dojrzałość szkolna

Wśród czynników decydujących o dojrzałości szkolnej szczególnie ważne miejsce zajmują problemy mowy i jej rozwoju. Dziecko z nieukształtowaną mową z reguły skazane jest na niepowodzenia w nauce szkolnej, o ile wcześniej braki w tym zakresie nie zostaną wyrównane poprzez terapię logopedyczną. Nie zawsze trudności takie dają się wyeliminować w krótkim czasie, gdyż rozwój mowy, a zatem i przebieg terapii, są procesami długotrwałymi.

Należy pamiętać, że rozwój mowy nie przebiega u wszystkich dzieci jednakowo: u jednych szybciej, u innych wolniej lub nieharmonijnie. Stopień rozwoju mowy zależy od wpływu środowiska oraz od psychofizycznego rozwoju dziecka.

Mowa jest głównym środkiem porozumiewania się między ludźmi, a prawidłowy jej rozwój stanowi podstawę kształtowania się osobowości dziecka. Jeśli proces rozwoju mowy przebiega prawidłowo, dziecko prawidłowo myśli, rozwija swoje słownictwo, rozwija myślenie abstrakcyjne, prawidłowo stosuje zasady gramatyczne. Zanim dziecko nauczy się mówić musi przejść wiele etapów. Mówienie rozwija się i przebiega według tych samych prawideł.

W rozwoju mowy wyróżnia się:

- 1) okres melodii,
- 2) okres wyrazu,
- 3) okres zdania,
- 4) okres swoistej mowy dziecięcej.

OKRES MELODII (0-1 roku życia)

Okres ten następuje wraz z urodzeniem się dziecka, które przychodząc na świat wita go krzykiem. Właśnie krzykiem i płaczem niemowlę reaguje na przykre dla niego wrażenia zimna, głodu, niewygody, bólu. Krzyk jest ćwiczeniem narządu oddechowego, podczas którego można dostrzec krótki wdech i znacznie dłuższy, powolny wydech. Po pewnym czasie krzykiem komunikuje swoje niezadowolenie. Później zaczyna kojarzyć, że ile razy krzyczy, to zawsze zjawia się matka. Jest to pierwsze porozumiewanie się dziecka ze światem zewnętrznym. W krzyku niemowlęcia występują elementy nieartykułowane, zbliżone nieco do samogłosek: a, o, u.

Około 2,3 miesiąca życia niemowlę zaczyna głużyć, to znaczy wytwarzać przypadkowe dźwięki gardłowe, tylko językowe. W głużeniu wyróżnia się samogłoski, spółgłoski, grupy samogłoskowe i spółgłoskowe. Głużenie ponadto, podobnie jak płacz, jest odruchem bezwarunkowym i występuje również u dzieci głuchych.

Około 5-6 miesiąca życia głużenie przekształca się w gaworzenie. Jest to zamierzone powstawanie dźwięków wydawanych przez dziecko zasłyszanych z otoczenia (odruch warunkowy), dziecko na tym etapie zaczyna „zabawę

dźwiękiem”, która jest symptomem uwagi, woli oraz znakomitym treningiem słuchowym. Niemowlę wymawia większość samogłosek i spółgłosek. Sylaby wypowiedane mechanicznie nie mają znaczenia, pełnią rolę w podtrzymywaniu kontaktu z otoczeniem.

W 7-8 miesiącu życia dziecko zaczyna reagować na mowę. Wyraźnie artykułuje sylaby, chociaż jednorodne, tworzy wyrazy o konkretnym znaczeniu: ma-ma, ba-ba, ta-ta. Poznaje przedmioty i zaczyna kojarzyć je z nazwą, chwytając melodię a także rytm mowy.

W czwartym kwartale pierwszego roku życia pojawia się u dziecka rozumienie, które wyprzedza mowę dziecka. Dziecko identyfikuje kilka wyrazów, kojarzy je z przedmiotami i zaczyna podejmować pierwsze próby wymawiania wyrazów, które są nazwami przedmiotów, posiadającymi określone znaczenia. Z końcem 1 roku życia dziecko rozumie już dużo z tego, co do niego dorośli mówią, spełnia pierwsze polecenia, pojawiają się pierwsze wyrazy, jak mama, tata, baba, dada, itp..

OKRES WYRAZU (1-2 rok życia)

Na ten okres przypada wielki postęp w rozwoju mowy. Wynika to przede wszystkim z poszerzania kręgu doświadczeń. Dziecko używa właściwie wszystkich samogłosek oprócz nosowych: **ę, a**, oraz wymawia znaczna ilość spółgłosek: **p, b, m, n, t, d, k, ś, ć**. Trudniejsze spółgłoski zastępuje innymi (substytucja), które są dla niego łatwiejsze w wymowie, a grupy spółgłoskowe upraszcza, ułatwiając sobie w ten sposób kontakt werbalny z otoczeniem.

Charakterystyczne jest dla dzieci w tym okresie wymawianie pierwszej sylaby lub końcówki wyrazu. Wymawiane wyrazy są już kojarzone z konkretnymi przedmiotami lub osobą. Pojawiają się formy dwuwyrzowe, które są przygotowaniem do formułowania pełnych zdań.

Pod koniec 2 roku życia dziecko usiłuje nazywać swoje doznania. Większość używanych wyrazów to rzeczowniki w mianowniku, będące nazwami przedmiotów z najbliższego otoczenia dziecka.

OKRES ZDANIA (2-3 rok życia)

W okresie tym rozwija się słownik dziecka, ponadto dziecko zaczyna w sposób prawidłowy stosować reguły gramatyczne. Dziecko zaczyna rozumieć mowę rodziców. Buduje pierwsze dwuwyrzowe zdania. Później pojawiają się zdania pytające i rozkazujące. Z części mowy używane są najczęściej rzeczowniki i czasowniki. Później używają przymiotników i spójników. Mowa dzieci między 2 a 3 rokiem życia jest zrozumiała dla osób nie tylko z najbliższego otoczenia. Mowa dziecka ciągle się doskonali i staje się coraz bardziej zrozumiała dla otoczenia.

Dziecko dwu i pół letnie w zasadzie wymawia już samogłoski, z wyjątkiem nosowych i spółgłoski:

- wargowe: p, b, m, pi, bi, mi,
- -wargowo-zębowe: f, w, fi, wi,
- środkowojęzykowe: ś, ź, ć, di,ń, j,
- tylnojęzykowe: k, g, h,
- przednio-językowo-zębowe: t, d, n,
- przednio-językowo-dziąsłowe: l.

Okres ten jest przełomowy w rozwoju mowy, gdyż dziecko przyswaja sobie podstawy systemu leksykalnego, fonetycznego i morfologicznego języka.

OKRES SWOISTEJ MOWY DZIECIĘCEJ

(3-7 rok życia)

W tym wieku dziecko prowadzi już swobodne rozmowy. Dziecko trzyletnie potrafi porozumiewać się z otoczeniem, jego mowa jest w pewnym stopniu ukształtowana, choć nie pozbawiona błędów. Artykulacja głosek zbliża się do prawidłowej. Częstym zjawiskiem w wypowiedziach dziecka jest **metateza**, czyli przestawianie głosek, a nawet całych sylab („latana” zamiast „altana”). Zdarza się też zjawisko **asymilacji**, czyli upodobnienia („bebek”, zamiast „chlebek”). Innym zjawiskiem językowym dzieci w tym wieku jest **kontaminacja**, czyli budowanie wyrazów na zasadzie łączenia dwóch wyrazów w jeden („pomasłować”). Dziecko potrafi już odróżnić szereg syczący: **s, z, c, dz** od ciszącego: **ś, ź, ć, dź**.

Pod koniec 4 roku życia pojawia się głoska **r**, wcześniej pomijana lub zastępowana innymi głoskami **l** lub **j**. Około 4-5 roku życia pojawia się w wymowie dziecka szereg szumiący: **sz, ż, cz, dż**.

Mowa dziecka w tym okresie rzadko jest doskonała. Dziecko często przestawia lub opuszcza sylaby albo głoski, zniekształca całe wyrazy, a także tworzy wiele wyrazów na swój użytek.

Okres swoistej mowy dziecięcej to czas bardzo intensywnego rozwoju mowy. Znaczącą rolę odgrywa zarówno środowisko rodzinne jak i przedszkolne. Dziecko 7 letnie powinno w zasadzie wymawiać wszystkie głoski prawidłowo, zdarza się jednak, że ten okres przedłuża się i rozwój bywa nieco opóźniony.

W końcu wieku przedszkolnego dziecko ma opanowany język ojczysty w takim stopniu, że stanowi on poprawne narzędzie komunikowania się z otoczeniem.

Rozwój mowy dziecka postępuje równolegle z jego rozwojem fizycznym i umysłowym, z rozwojem sprawności narządów artykulacyjnych dlatego prawidłowy rozwój mowy stanowi bardzo istotny element dojrzałości szkolnej dziecka. Od ucznia rozpoczynającego naukę w klasie pierwszej oczekuje się swobodnego wypowiadania się na bliskie mu życiowo tematy, umiejętności powtórzenia usłyszanego opowiadania, powiedzenia z pamięci wierszyka, słownego opisu obrazka. Normalne dziecko w tym wieku powinno mówić

pełnymi zdaniami, poprawnie zbudowanymi pod względem gramatycznym. Jednak dużo dzieci rozpoczynających naukę szkolną nie posiada wszystkich wymienionych umiejętności językowych.

. Mowa jest czynnością niezwykle złożoną i zależy od czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Można do nich zaliczyć między innymi zdolności ogólne i specjalne, płeć i ogólne warunki społeczno-wychowawcze we wczesnym dzieciństwie.

Opracowała:
Logopeda Alicja Mosur